

*В спеціалізовану вчену раду Д 41.086.04
у Національному університеті
«Одеська юридична академія»*

ВІДГУК

офіційного опонента

**на дисертацію Чайковської Валентини Володимирівни
«Модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності
в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції», поданої на
здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальностями 12.00.04 – господарське право; господарсько-
процесуальне право та 12.00.11 – міжнародне право**

Актуальність обраної теми. В умовах розширення інтеграції України у світовий економічний простір особливої актуальності набуває питання щодо забезпечення сприятливих умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Пріоритетною першоосновою для створення таких умов є наявність сприятливого законодавчого поля, яке регулює цю сферу правовідносин і характеризується ознаками стабільності, взаємоузгодження його правових норм, а це, безумовно, позитивно впливає на стан організації та здійснення зовнішньоекономічної діяльності, а значить — і на авторитет нашої держави в зовнішньоекономічних відносинах з іншими державами. Варто відзначити, що правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності безпосередньо пов'язане з усіма економічними і політичними процесами, що відбуваються в нашій державі протягом тридцяти років української незалежності. Цікаво, що незважаючи на істотні зміни у спрямуванні та змісті правового регулювання господарської діяльності, вектор розвитку господарсько-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності залишався проєвропейським та стабільним. Це передусім пов'язано з тим, що

вже на початку розвитку правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності були закладені основні принципи функціонування провідних інтеграційних утворень в сфері міжнародних інтеграційних процесів – ЄС та СОТ. Господарсько-правове регулювання ЗЕД здійснюється для забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України, стимулювання прогресивних структурних змін в економіці та створення найсприятливіших умов для залучення економіки нашої держави до системи світового поділу праці та наближення її до ринкових структур розвинених країн світу. Роль господарсько-правового регулювання ЗЕД, насамперед, полягає в підтримці державою національних галузей виробництва, оскільки при наявності жорсткої конкуренції з боку імпортованих товарів підйом і функціонування національного виробництва стає неможливим. Кожна держава здійснює регулювання ЗЕД, яке залежить від зовнішньоекономічної політики держави, котра регулює економічні відносини з іншими державами, а також відіграє помітну роль у питанні залучення іноземних інвестицій у національну економіку, насамперед, у виробництво.

Варто відзначити, що двадцять років ХХІ століття почалися з ґрунтовних змін як в світовій економіці та розподілі праці, так і в нормативному її закріпленні. Поряд з глобальними інтеграційними процесами, які були характерні для розвитку світової економіки останні тридцять-сорок років, відновилися тенденції регіоналізації і протекціонізму. Сьогодні ми спостерігаємо період зміни регіональних і світових лідерів економічного розвитку, зміни світогляду та векторів розвитку як міжнародних економічних зв'язків, так і їх нормативного та договірної закріплення.

Для нашої держави стратегічно важливо бути не тільки членом найбільших інтеграційних економічних утворень універсального та регіонального рівня, а й самій стати регіональним лідером економічних змін,

оскільки саме це може забезпечити збереження суверенітету та територіальної недоторканості нашої держави. Проте, здійснити такий світоглядний ривок в економічному та політичному вимірі можливо лише на основі чіткої та прогнозованої державної політики, спрямованої на економічне зростання та регіональне лідерство. Основою для таких змін, на наш погляд, має стати модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні. З огляду на це, системне та комплексне дослідження проблем модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах європейської інтеграції, представлене Чайковською Валентиною Володимирівною, є дуже актуальним та змістовним. Воно може стати не тільки новим перспективним вектором наукових досліджень у галузях міжнародного та господарського права, а й основою нової світоглядної концепції розвитку української держави.

Актуальність теми підтверджується також тим, що дослідження здійснено відповідно до плану науково-дослідних робіт Одеського національного університету імені І. І. Мечникова згідно з Державними цільовими комплексними програмами «Особливості і тенденції правотворчості в умовах трансформації суспільства» (державний реєстраційний номер 0113U003317) та «Право в умовах глобалізації: основні тенденції розвитку» (державний реєстраційний номер 0118U006475), у рамках яких авторкою вирішені проблеми правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в умовах євроінтеграційних процесів.

Новизна результатів наукового дослідження. Аналіз роботи Чайковської Валентини Володимирівни дає підстави констатувати, що в роботі отримані нові наукові результати, а саме:

1. Обґрунтований авторський підхід до визначення правового режиму ЗЕД як специфічного стану правової урегульованості суспільних відносин між вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання щодо переміщення матеріальних та нематеріальних благ через митний кордон

України, який характеризується бінарним поєднанням національних та міжнародно-правових способів регулювання, форм права та порядку реалізації відповідних правових норм, типів правового регулювання, що впливає з засад державної та міжнародної політики, обумовлений особливим набором прав та обов'язків суб'єктів права, положень щодо оборотоздатності об'єктів, заходів відповідальності за порушення правил, пов'язаних із їх використанням/здійсненням, та іншими складовими правового впливу на сферу зовнішньоекономічних відносин (стор. 29, 128 дисертації, стор. 4 автореферату).

2. Визначено, що ЗЕД держав у вузькому розумінні є елементом державної економічної політики у контексті безпосередньої діяльності суб'єктів державного сектору економіки у ЗЕД, а у широкому як такий, що включає також комплекс заходів державно-правового впливу на сферу зовнішньоекономічної діяльності національних суб'єктів господарювання та іноземного інвестування (стор.29, 93 дисертації, стор. 5 автореферату).

3. Встановлено тенденцію до поступового виходу МЕР за межі класичного міжнародного публічного права у силу зникнення на теперішній час чіткої межі між міждержавними економічними (в т.ч. й фінансовими) відносинами та господарськими відносинами зовнішньоекономічного характеру (тобто відносинами, що мають місце між окремими суб'єктами господарювання) та поширення норм міжнародного економічного права на відносини звичайних суб'єктів господарювання, а також у силу розбіжності між економічною формою та юридичним змістом міжнародних економічних відносин, що обумовлюється розширенням суб'єктного складу учасників міжнародних економічних відносин, до яких включаються не лише держави, але й юридичні особи, які реалізують її функції, з іншого (стор. 30, 218, 438 дисертації, стор. 4-5 автореферату).

4. Потребує на підтримку авторська позиція щодо виділення серед міжнародних зобов'язань України, що впливають на правовий режим ЗЕД, не

лише *активних*, що передбачають внесення змін до національного законодавства, але й пасивних, що передбачають обов'язок утриматись від внесення змін до національного законодавства, коли на момент виникнення міжнародного зобов'язання національне законодавство відповідає його вимогам (стор. 31, 234 тощо дисертації, стор. 6 автореферату).

5. Варто погодитися з автором щодо необхідності нормативного закріплення затвердження на державному рівні модельного алгоритму дій владних структур при укладанні міжнародних угод про вільну торгівлю, які спиратимуться на наступні складові:

- оцінка економічних наслідків, як це було, наприклад, зроблено при укладанні угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС;
- процедура публічного обговорення наслідків угоди про вільну торгівлю з певною країною з урахуванням координації роботи органів зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного керівництва;
- визначення впливу угоди на інші міжнародні зобов'язання України;
- очікування довгостроковості результатів впровадження угоди про вільну торгівлю з певною країною як можливої передумови укладання поглибленої угоди (угоди про зону вільної торгівлі);
- встановлення типових умов таких угод, що мають враховувати механізм запровадження на пропорційній основі захисних заходів від різкого зростання імпорту, що завдаватиме шкоди національним виробникам (стор. 31, 235 дисертації, стор. 6 автореферату).

5. Варте підтримки обґрунтування необхідності врахування економічних вимог щодо оновлення правового режиму ЗЕД при модернізації законодавства про ЗЕД, що полягає в загальних вимогах щодо випереджального зростання національної економіки та спеціальних вимогах щодо створення належних правових та організаційних умов для залучення іноземних інвестицій, вирішенні проблеми ефективного забезпечення потреб національної економіки та населення енергоносіями, вдосконаленні

технологічної конкурентоспроможності національної продукції, вдосконаленні системи міжнародних розрахунків та валютного регулювання в Україні, нарешті, детінізації, захисту економічної конкуренції та захисту національної безпеки у відносинах іноземного інвестування.

6. Варте підтримки авторське розуміння природи міжнародного економічного права, яке слід вважати комплексним утворенням, що становить сукупність норм міжнародного публічного права та приватно-правових норм господарського права, призначених для регулювання відносин суб'єктів господарювання у міжнародному економічному просторі (стор. 33, 232, 434 дисертації).

7. Важливе значення для розвитку сучасного господарського права України має запропонований авторкою підхід до адаптації правового режиму ЗЕД до правової системи ЄС у двох значення: 1) як *процесу* внесення змін до зовнішньоекономічного законодавства України відповідно до зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів чи за власною ініціативою держави Україна з метою інтеграції у Європейський Союз, а також 2) як *стану (результату)* відповідності національного зовнішньоекономічного законодавства правовій системі ЄС;

8. Вважаємо обґрунтованим авторське бачення дисертантки щодо етапності імплементації права ЄС в правову систему України, що передбачає у виконанні УАЄС та імплементації актів *acquis* ЄС до національного законодавства України, передбачених положеннями УАЄС та Додатків до неї з обґрунтуванням того, що відповідні процеси вдосконалення національного законодавства, в тому числі у сфері ЗЕД, мають враховувати тенденції розвитку європейського законодавства і використовуватися при підготовці до приєднання до ЄС, який повинен супроводжуватися модернізацією національного законодавства відповідно до тих джерел права ЄС, які не передбачені УАЄС (перш за все такими актами є установчі договори ЄС) (стор. 34, 349-350 дисертації та стор. 7 автореферату).

9. Цікавою і своєчасною, на наш погляд, є авторська позиція щодо необхідності законодавчого закріплення умов захисту національної безпеки у відносинах ЗЕД, серед яких найважливішими є врахування загрози зовнішньої агресії у питаннях критичного імпорту, енергетики та транспорту, а також заволодіння іноземними інвесторами стратегічними галузями економіки України, функціонування яких у результаті дестабілізації їх роботи чи спрямування в антидержавному напрямі здатне вплинути на функціонування економіки, держави та буття українського народу (стор. 37, 137 дисертації).

10. Варта підтримки авторська позиція щодо необхідності захисту національної безпеки від загроз іноземного інвестування, що потребує дієвих механізмів, які ґрунтуються не лише на скринінгу відповідних інвестицій, але й доповнення законодавства положеннями про недійсність укладеного всупереч встановленого порядку погодження інвестиційного правочину з підстав порушення інтересів держави та суспільства (стор. 37, 170, 350 дисертації та стор. 9-10, 31 автореферату).

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження. Викладені в дисертації наукові концепції, положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими, базуються на ретельному аналізі літератури з тематики дослідження та узагальненні практики застосування міжнародного та господарського законодавства (усього – 769 найменувань).

Наукові положення і висновки із достатньою повнотою відображені в 51 науковій праці, серед яких: одноосібна монографія - «Модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні : виклики міжнародної інтеграції», колективна монографія «Механізми публічно-правової і приватноправової регламентації суспільних відносин у адміністративно-політичній, соціально-культурній та господарській сферах: монографія», 28 наукових статей, 23 з яких опубліковані у вітчизняних фахових виданнях і 5 – у наукових виданнях іноземних держав, а також 21

публікація – матеріали і тези доповідей на наукових міжнародних і всеукраїнських конференціях, інші праці.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані в науковій діяльності з метою поглиблення теоретичних засад розвитку господарського та міжнародного права, при подальшому дослідженні проблем та тенденцій адаптації законодавства України про ЗЕД до законодавства ЄС; навчальному процесі — при викладанні дисциплін господарсько-правового та міжнародно-правового циклу, а також при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів; в правотворчій діяльності — при підготовці змін національного законодавства України на основі міжнародних договорів України або документів міжнародних, міжурядових або неурядових організацій.

Окремі пропозиції, сформульовані у дисертації, використовуються дисертанткою у навчальному процесі Одеського національного університету імені І.І. Мечникова при викладанні дисциплін: «Господарське право», «Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності» для студентів спеціальності 081 «Право».

Зауваження за змістом дисертації. Деякі положення дисертації потребують додаткової аргументації, окремі є дискусійними і можуть бути предметом подальшого обговорення, в тому числі при захисті роботи.

1. Автором визначається розуміння правового режиму ЗЕД як специфічного стану правової урегульованості суспільних відносин між вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання щодо переміщення матеріальних та нематеріальних благ через митний кордон України, який характеризується бінарним поєднанням національних та міжнародно-правових способів регулювання, форм права та порядку реалізації відповідних правових норм, типів правового регулювання та впливає з засад

державної та міжнародної політики, обумовлений особливим набором прав та обов'язків суб'єктів права, положень щодо оборотоздатності об'єктів, заходів відповідальності за порушення правил, пов'язаних із їх використанням/здійсненням, та іншими складовими правового впливу на сферу зовнішньоекономічних відносин. Проте, зміст та характер бінарності не визначений, як і зв'язок з реалізацією принципу верховенства права та принципами господарського права (стр. 394, 428 дисертації).

2. На стор. 262, 437 дисертації авторка зазначає, що необхідність узгодження експортно-імпортних, інвестиційних, технічних, митних та інших напрямів зовнішньоекономічного регулювання в умовах численних міжнародних зобов'язань України шляхом закріплення на теоретичному та законодавчому рівні підходів має випереджаюче економічне зростання як провідного елементу державної економічної політики. Разом з тим залишається незрозумілим, в який спосіб авторка пропонує реалізувати своє бачення і чи достатньо при цьому лише визначити в нормах господарського та міжнародного законодавства і права це спрямування чи необхідно наповнити його додатковим змістом та доповнити відповідним механізмом реалізації.

3. На нашу думку, не можна погодитися з позицією дисертантки про необхідність відмови від нормативного порядку вирішення питання локалізації виробництва у відносинах з публічних закупівель шляхом запровадження індивідуального порядку відповідної локалізації на підставі управлінського рішення Кабінету Міністрів України, коли публічні замовники зобов'язуються декларувати ініціативу щодо закупівель з певного переліку товарів (робіт, послуг), а відповідний орган наділятиметься правом протягом певного терміну, наприклад 30 днів, приймати рішення про ініціювання процедур локалізації відповідно до закону (стор. 303-304). На нашу думку, запропонована авторкою модель є небезпечною та закладає необґрунтовані корупційні ризики в порівнянні з нормативно-визначеною

моделлю локалізації, яка на нашу думку потребує уточнення, проте не скасування.

4. Дисертанткою в розділі 2.3 та 2.4 Дисертації запропонована модель врахування економічних вимог щодо оновлення правового режиму ЗЕД при модернізації законодавства про ЗЕД, що полягає в загальних вимогах щодо випереджального зростання національної економіки та спеціальних вимогах щодо створення належних правових та організаційних умов для залучення іноземних інвестицій, вирішенні проблеми ефективного забезпечення потреб національної економіки та населення енергоносіями, вдосконаленні технологічної конкурентоспроможності національної продукції, вдосконаленні системи міжнародних розрахунків та валютного регулювання в Україні, нарешті, детінізації, захисту економічної конкуренції та захисту національної безпеки у відносинах іноземного інвестування (стор. 32, 167 дисертації та стор. 17 автореферату). Проте, авторці варто було б запропонувати відповідний правозастосовний механізм цієї моделі.

5. В своїй роботі дисертантка відзначає необхідність поступового виходу України з Договору про зону вільної торгівлі у межах СНД, який несе ризик агресивної поведінки РФ, за наслідками укладання двосторонніх угод про вільну торгівлю державами-учасниками цієї угоди; необхідності усвідомлення при здійсненні державної зовнішньоекономічної політики перспектив повного припинення економічного співробітництва з Російською Федерацією та закладення запобіжників в економічну систему України для попередження негативних наслідків розірвання відповідних зв'язків (стор. 151-152 дисертації, стор. 8 автореферату). Проте, залишається незрозумілим, які із запобіжників можливих негативних наслідків, що пропонує автор і в який спосіб вони можуть бути впроваджені в систему міжнародно-правового регулювання ЗЕД, зокрема з точки зору правових наслідків при здійсненні ЗЕД суб'єктами господарювання України та в господарській діяльності в цілому.

Загальний висновок по дисертації. Висловлені зауваження значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмету дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації Чайковської В.В. Викладені в дисертації наукові висновки, положення і рекомендації є обґрунтованими, базуються на узагальненні практики застосування господарського законодавства в сфері ЗЕД, на фундаментальних дослідженнях вчених в галузях загальної теорії права, міжнародного та господарського права.

Зміст автореферату дисертації відповідає основним положенням, відображеним в дисертації.

Одержані результати можуть бути використані для подальшого вдосконалення теоретичних засад розвитку міжнародного та господарського права, розробки концептуальних засад вдосконалення та модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в правотворчому, правозастосовному та навчальному процесах.

Дисертація Чайковської В.В. є завершеним науковим комплексним дослідженням міжнародно-правових та господарсько-правових засад модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням міжнародних зобов'язань України та інтересів її економічного зростання.

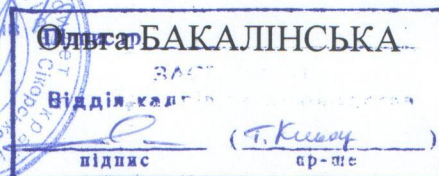
Кількість і значення положень наукової новизни дозволяє зробити висновок про те, що мета і завдання дисертаційного дослідження Чайковської В.В. досягнуті в повному обсязі, а дисертація відповідає вимогам, що пред'являються до наукових досліджень на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам, її зміст відповідає паспортам спеціальностей 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право та 12.00.11 – міжнародне право.

Дисертація «Модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції» відповідає вимогам пунктів 9, 10 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка – Чайковська Валентина Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право та 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри господарського
та адміністративного права Національного
технічного університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вчений секретар

Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Валерія ХОЛЯВКО